

KOLJCOV, MURN IN LJUDSKA PESEM

Koljcov in Murn se srečata marsikdaj, arteški vodnjak, iz katerega zamemata studenčnico, je pa ljudska pesem. Koljcovu je bila prav ljudska pesem — ruska in ukrajinska — prva učiteljica. Tudi slovenski rod moderne je zrasel v času, ki je imel še posebno v časteh ljudsko ustvarjanje. Vemo pa tudi, s kakšnim navdušenjem je ta generacija prebirala rusko in ukrajinsko ljudsko poezijo. Silva Trdinova piše, da je Murnu bral ruske ljudske pesmi in ga navduševal zanje Kette (Disertacija XV). V AZ so ohranjene tudi Župančičeve pesmi »iz ukrajinsčine«. Torej jih je Župančič moral brati vsaj že 1895, in če ne prej, jih je imel Murn v rokah v prvi polovici 1897, kakor priča njegovo pismo Abramcu 6. VI. 1897.

Prve pesmi z ljudsko motiviko zasledimo pri Murnu že med najstarejšimi ohranjenimi (Ne maraš šopka, ljubica, Povej idr.) in odtlej se je vračal pesnik marsikdaj k temu izviru vse do zadnjih dni. Zlasti zanimive so v tem pogledu Povej, Narodna pesem (Kaj pravite, kaj pravite), Glej, trdosrčna deklita in Na holmcu, ki imajo svoje sestrice pri Koljcovu, a se dá bolj ali manj dokazati, da sta oba pesnika posegala po motive v neizčrpno ljudsko zakladnico. Samó pri Murnu je vprašanje, ali v slovensko ali v rusko.

Iz zadružne dobe (ali pa celo iz 1895) je Narodna pesem. Zgodnji čas nastanka te pesmi že vnaprej izključuje misel, da bi ta motiv posredoval Koljcov. Po drugi strani pa trdi Trdinova, da je prav ta motiv eden dokazov, da je sledil Murn domači ljudski pesmi: »Ljubezen do vsega narodovega ga je približala narodni pesmi — ruski (Ukaz, Moji Maruški) kakor domači (Narodna pesem, LZ 1897, 583)« (LXIII). In še to: v DS 1899, 274 je objavil Zdenčan Narodno pesem, ki opeva isti motiv. Primerjava njegove s pesmijo Koljcovova Ljudi dobre, skažite kaže, da je zgled našel pri Rusih — Štrekelj ga namreč ne pozna. Zdenčan je dobil motiv morda le v drugi varianti kot Koljcov. Zdenčan: Oh povejte, ne tajite, / vi neusmiljeni ljudje! / Kam odšel je dragi z doma. / Dejte, kje ga najdem, kje? // Če znabiti drugo ljubi, / name pa ne misli več? / Ne, ne, to pač ni resnično, / da mu nisem v čislih več. // Če je šel za temne gore, / pa jih prehodila bom, / in za njim globoke vode / rada prebrodila bom. // Če je šel v dežele tuje / moje sreče *verni drug*, / kam naj idem, mi povejte! / Li na sever, li na jug? // Naj pustim domače kraje, / grem naj onostran zemlje, / v novi svet bom pohitela / čez neznano mi morje. // Morebiti položili / ste v zemljico ga hladno? / Vi molčite? Kaj tajite? / Kaj me gledate mračno? // Vsaj povejte, kje ga krije / črne zemlje grob teman, / da mu ga kropim s solzami, / da krasim ga dan na dan. — Koljcov: Ljudi dobre, skažite, / ljudi dobre, ne skrojte! / Gde moj milyj? Vy molčite? / Zlujú tajnu vy hranite? // Za daljokimi lъ gorami / On živjot odin, toskuja? / Za stepjami, lъ za morjami / sčastliv z novymi družjami? // Vspominaet li poroju / Čъja ljubovъ k nemu do groba, / lъ zabyv menja, s drugoju / Svjazan kljatvoj vekovoju? // lъ už rannaja mogila / Prinjala ego v obъjatyja? / Čъja sleza ego kropila? / Čъja duša o njom grustila? // Ljudi dobre, skažite, / Ljudi dobre, ne skrojte! / Gde moj milyj? Vy molčite? / Zlujú tajnu vy hranite?

Skupen ni le osnovni motiv, ko dekle sprašuje ljudi (pri Koljcovu dobre, pri Murnu hudobne, pri Zdenčanu celo neusmiljene), kam je odšel njen dragi

in ali res ne mara zanjo. Sorodnosti med Zdenčanom in Koljcovom so še globlje. Murn se je v podrobnostih oddaljil od Koljcova in najbrž tudi od pramotiva. Njegova pesem izzvenci kot nekaj nasprotujoč odziv in tem pomenu ali pa obstaja ta prapodoba že v ljudski pesmi in jo je Murn le prepesnil.

V približno istem času je Murn zapisal tudi pesem Povej in Glej, trdosrčna deklica (začetek 1896). V prvi se dekle obrača k ptičku, naj zleti k njenemu dragemu in mu naroči, naj se vrne k njej, ko ga njeno srce tako želi. Slovenska ljudska pesem (upošteval sem predvsem SNP II) tega motiva nima, najdemo ga pa pri Koljcovu. Preprosti stil, personifikacija, nagovor kažejo že poleg samega motiva, da sta se oba naslonila na ljudsko pesem. Sorodnost med pesmijo Ty ne pojь, solovej in Murnovo Povej je prav v vodilnem motivu. Tega postavlja Koljcov v nekaj zanj značilen okvir — v tem primeru gre za fantovo prošnjo ptičku, naj odleti k njegovi »devici« — ki ga sestavlja prva in zadnja kitica; zadnja, ki je prvi enaka ali pa vsaj močno sorodna, ima v tem primeru namen, da poudari glavno misel v pesmi (prim. tudi Ljudi dobre, skažite!).

Tudi pesmi Glej, trdosrčna deklica in Dva proščanija imata skupno črto. Dekle je izgubilo oba fanta, prvega ni maralo in ga prav zdaj, ko jo drugi zapušča, neso k pogrebu. Po obeh ji je hudo, po drugem še bolj kot po prvem. Tudi tu oba pesnika uporabljata nagovor.

Poleg notranjih razločkov med »narodnimi pesmimi« Koljcova in Murna skoraj izključuje morebitno misel, da bi našemu pesniku že v združnih letih mogel posredovati to motiviko Koljcov, tudi Murnova izjava v pismu Gregorki avgusta 1897, kjer pravi: »Poprijel sem se Koljcova. Zdaj šele mi ugaja. To ti je nekaj; no, jaz ga stavim v liriki — z malimi izjemami seveda — celo nad Puškina.« Toda to je vsaj poldrugo leto od nastanka teh pesmi. Zato z večjo ali manjšo upravičenostjo lahko domnevamo, da je Murnu tako kot Koljcovu posredovala te motive ruska ali maloruska ljudska pesem.

Za ljudski motiv, ki sta ga oba pesnika uporabila za izraz lastnega hrepenenja — ki pa spričo svoje metamorfoze ne kaže več na svoj izvir — sta pri Murnu značilna pesem Na holmcu (iz poslednjih dni), pri Koljcovu pa Pridi ko me. SNP pozna en sam zapisek tega motiva, ki pa je izšel že po pesnikovi smrti (SNP II — 6. decembra 1901, iz kajkavskega Vrbovca): »Pridi, kadar vsaka duša s svojo dušo spi« (št. 1717). Res pa je, da je motiv vabljenja znan vsaj v južnih delih Slovenije (prim. pesmi v SNP št. 1711—1715, 1718 idr.). Da je motiv vabljenja doma tudi na vzhodu, kaže Koljcov v pesmi Pridi ko me, kjer mu je pa dal čisto svojo podobo. Še najbolj verjetno je, da ga je Murnu posredoval iz ruske ljudske pesmi Koljcov.

Poezijo Koljcova in Murna približujejo tudi nekatere oblikovne sorodnosti, ki sta jih prevzela od ljudske pesmi. Zlasti v prvem času je v Murnovi pesmi polno stilističnih prvin ljudske poezije (inverzija, geminacija, personifikacija, nagovor, ljudska epiteta). Oba tudi najraje rabita 3- ali 4-stopično 4-vrstično kitico (pri Koljcovu 64 % vseh pesmi, pri Murnu čez 70 %). Poseben čustven učinek pa imajo pri Koljcovu in pri Murnu medmetni začetki verza ali pa vrinki vzklikov v verzih. To pozna tudi ljudska pesem, a pri obeh pesnikih je ta raba relativno pogostejša in zanju značilnejša (v Štrekljevih SNP ima od dobrih 8000 pesmi z variantami vred približno 200 tak začetek, pri Murnu se — vseh je nad 400 — začenja samo z »Ah« 24 pesmi — prim. Trdinova LXIX).

Sredi mirnega premišljanja se pri Koljcovu nepričakovano oglasi bolečina in prav vzklík (Oh! Ah! Uvy!) mu služi za prehod v temno razpoloženje.

Po navadi je to nekak začetek poante v pesmi. Tako na primer starček pre-mišlja o tegobah starčevskega življenja, pa se mu porodi spoznanje, da ni poti nazaj, in to misel uvede pesnik z vzklikom: No uvy, net dorog k nevozvrat-nomu (Pesnja starika). Ali v pesmi Kosec spet nepričakovano spoznanje, ki ga uvede vzklík: Oh, v nesčastnyj den', v beztalannyj čas / Bez soročki ja rodilsja na svet! — Pri Murnu pa niso ti medmeti samo znamenja temnega razpoloženja, ampak sega njihova klaviatura od tod tja do najpreprostejšega, fantovsko veselega počutja.

Ocene in poročila

OPOMBE K JURČIČU I

I. Jurčič je eden najbolj branih slovenskih pripovednikov. To potrjujejo vedno novi natisi nekaterih njegovih del, statistike naših javnih knjižnic, pa tudi prevodi njegovih del v tuje jezike. Z dvema ilustriranima izdajama Desetega brata ga je v začetku 20. stol. popularizirala Mohorjeva družba, v dramatizirani obliki pa je šel čez vse slovenske odre poleg Desetega brata in Rokovnjačev tudi Domen. Jurija Kozjaka je dr. Ferdinand Kolednik od leta 1936 do danes razkoledoval po vesoljnem svetu, saj ga ni slovenskega leposlovnega dela, ki bi bilo prevedeno v toliko jezikov, kot je po Kolednikovi zaslugi ravno Jurij Kozjak. (Prim. B. B., Knjiga 54, str. 555—556, P. Karlin, Knjiga 58, str. 181—182.)

Doslej imamo tri izdaje, ki so skušale dati čimbolj zaokroženo podobo Jurčičevega dela (Levec, Grafenauer, Prijatelj). V mogočnem okviru Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev, ki jih je po osvoboditvi začela izdajati Državna založba Slovenije, bomo dobili še četrto in — upajmo — zares popolno izdajo Jurčiča. Sedanje Jurčičevo Zbrano delo urejuje literarni zgodovinar Mirko Rupel, ki je že poprej izdal in komentiral nekatere Jurčičeve spise.

Jurčičevo življenje in delo so naši slovstveni zgodovinarji že močno raziskali in obdelali (Prijatelj); razložili so premnoge strani njegovega umetniškega snovanja in izražanja. Rupel je porabil vse dosedanje izsledke, zato je njegov komentar najbolj izčrpen. In vendar je tudi v Ruplovi izdaji ostalo marsikaj brez razlage, marsikaj pa je nepopolno ali napačno razloženo. Ko sem bral Jurčiča v njegovem rojstnem kraju, sem bil deležen istega izrednega užitka kakor tedaj, ko sem bral Avgusta Šenoa (zlasti njegovo Zlatarovo zlato) v Zagrebu, v Gornjem gradu. Začutil sem, kako iz Jurčičevega pripovedovanja diha dejanje in nehanje dolenskega človeka, in samo od sebe se mi je rodilo spoznanje, da je Jurčič mnogo večji umetnik, kakor še dandanes marsikdo o njem misli.

Ce mu hočemo biti pravični, moramo odstreti vse sestavine njegovega dela. Pri tem je treba ugotoviti, da je Jurčič, ki po izjavi Levcu ni mogel opisovati nobene stvari, ako je ni videl s svojimi očmi, zajel v svojih povestih tisto stanje našega dolenskega človeka, ko se je začelo patriarhalno življenje z vsemi značilnostmi pri nas naglo odmikati in toniti v pozabo. Jurčič je ovekovečil sicer predvsem svojega človeka iz srede 19. stoletja; ker so se pa do tedaj življenjske navade pri nas počasi spreminjale in je bil naš podeželski človek nagnjen h konservativnosti, lahko rečemo, da je v Jurčičevih umetniških delih ohranjena podoba slovenskega ljudstva skoraj do srede 17. stoletja. Zato so tudi folklorni elementi, ki so posejani skoraj po vseh Jurčičevih pripovednih delih, *organske in pozitivne sestavine njegove umetnosti*.

Prav tako je z Jurčičevim jezikom, ki doslej tudi še ni dovolj raziskan; kar sta o njem povedala Prijatelj in Breznik, je dobro, toda premalo. Jurčič je bil romantični realisti tudi v jeziku, zato nam je kljub nekaterim zablodam, ki so posledica takratnih političnih in kulturnih težav, ohranil stadij ustvarjalnega življenja, ki je še močno utripalo v našem ljudstvu do konca 19. stoletja, ko je pod vplivom šole, časnikov in knjig začela bledeti in usihati polnost besede, skladnje in frazeologije. Jurčičev jezik v njegovih najboljših delih, ko je zajemal iz polnega,